

Murtheet on Jumalan luomia – kirjakielet on viishoitten herroitten tekemiä

Pikkukoulun ja jymnaasien tärkeimpiä tehtäviä on ette välittää tunnetun tion opiskelijoille. Kieli on tärkein tion välittäjä ja koostaa sinänsä karttoja jotka kuvvaava konkreetista maailmaa, mutta samala kieli sinänsä on muotoa: eihään käsitheitä mene välittää ihmisille pelkästään muotona. Net kartat kategorisoivat kokemuksia ja antavat niille stryktyyriä. Ajatusmailman kartat tuleva ajan olhoon olemhaan opiskelijan klasisilmät, millä saapi ymmärystä ulkomailman objektista. Niitten oppiminen on erittäin tärkeä koska koululapsen tulevaisuus on riippuvainen kunka hyvin niitä ossaa. On sen takia tärkeä ette ei anneta vääriä karttoja jotka rumastava, sekottava eli vääräntävät konkreetisen maailman ja samala hämärtävät nuoren ihmisen ajattelumailmaa.

Ynivärsiteetin tärkeimät tehtävät on ette välittää tunnetun tion ja kehittää uutta tietoa. Tavalisesti pääpiste on vanhaan tion välittämisessä: Uusi tieto luothaan ko opiskelija alkaa tutkijaksi. Vanhaala tiola luothaan kuitekki pohja jonka päällä opiskelija saattaa seisoa. Sillon stydentti on samala opettajan hartioila ja pystyy näkehään laajemalta avaruutta mitä hänen eelläkävijät. On sen takia tärkeä ette annethaan pohjakerroksen, joka ei ole hatara ja joka ei roiku vähästä tuulesta, ette nuori ja herkkätunteinen ihminen tohtii nousta tietojen trapuja ylös ja uskaltaa alkaa käyttämhään hänen omia silmiä nähhäkseen jotaki uutta mitä tunnettu tieto ei ole selostannu.

Tiethään ette lapset on kovin kontekstuaalisia heän ajatusmailmassa, suorat kokemukset on heän tärkeimät kieleliset lähteet. Eikä het paljoakhaan pysty analyseeramhaan kielen muotoa, se tulee välittömästi ko puhuu kokemuksista ja kuvituksesta. Heän kieli on siis tiukasti stimylyresponsin perusteela sioksissa henkilökohtaisheen mailmhaan. Net luulevat esimer-

kiks yhen ajan ette sana ja begreppi on sama asia. Tiethään ette työläisluokka ylheisesti hunteraa suureks osaks suunile samhaanlaihin: suorat kokemukset on heän tärkeimät ajatusmailman kaltiot. Sen meinaa esimerkiks Basil Bernstein. Het puhuvat ja miettivät siitä mitä on vielä sinneillä koettu. On kans tunnettu ette luova kirjailija kehittää hänen hunteerinkia abstraheramalla omia tuntheita ja kokemuksia, mikkä hän sitten kuvvaa hyvin herkäla ja nyanseerattulla kielelä: kirjailija heijastaa yhteiskunnan välitöntä elämää. Lukija tykkää siitä kirjasta joka välittömästi paljastaa hänen omia tuntheita ja pystyy sillä tavala elämään mukana kirjan jutussa: Kirjan henkilöt oleskelevat niinko kaveria ja ihmisiä lukijan ympäristössä. Kirjan kielelinen muoto pittää olla sen takia sen typpinen ette lukija harvoin tarttee miettiä sanojen sisälöstä eli ollenkhaan huomata sanojen muotoa – eli juuri pittää huomata sen muoon, joka poikkeaa jostaki muusta; siitä kaksjakosuuesta kehittyä vissinlaisia tuntheita. Välitön lukeminen on estetty, jos kirjan kieli poikkeaa voimakhaasti lukijan sponthaanisesta lukukielestä eli puhekielestä. Jos välittömyys häviää, lukija ei pysty tunkeutumhaan kirjaan ja löytämään kontaktia hänen tuntheitten kansa: asiattylin tavalinen effekti. Luovan kirjajalisen muoon tärkein tehtävä on siis ette heijastaa ja herättää tuntheita ja yppleevensiä. Författari ajatellee prinsippiisellä tasola suureks osaks samhaanlaihin ku kläpit ja työläiset: lähtökohta on se mitä hän on nähny, haistanu, maistanu, kuullu ja tunnenu. Niistä yksityisistä käsitheistä herkkätuntoinen ihminen seuloo ajan olhoon tietoisuutheen ylheisiä konseptiä, jotka kertovat ihmisestä ylheensä eikä yksityisen ihmisen mailmasta, eli vaikkapa juuri täyesti yksinhäisen ihmisen elämästä. Net konseptit on kansa kateguurit jotka kehittävä ajatusmailman karttaa, mutta net on omitten kokemuksitten perusteela tulheet tietoisuutheen. Nämät konseptit kirjailija löytää parhaiten sillä kielelä, joka käytethiin sillon ko kokemukset koethiin.

Toinen tunnusmerkki kontekstisiotussa kielessä on ette puhuja hunteeraa käsithee-

lisesti. Tärkeämpi on ette tietää mitä hään porisee sen eestä ku millä tavalla. Tietysti författari häättyy kuitekkin tieostaa puhekielen alkuperäisiä muotolisia kokemuksia. Kielen tehtävä on näissä fallissa vain ette maalata taulun, eikä ottaa kantaa jos tämän maalamisen tapa on matalassa arvossa jossaki muussa kontekstissa – siis hierarkkiset arvostelut maalamisesta sinänsä.

Työläiset ja lapset on vähemmän tietoisia kielen formista ko mitä lukehneet ihmiset on. Tunnemailma on juotettu siihen kieheen joka arkipäiväsessä puhheessa käytetään. Författari voi löytää net konseptit impylysiivisellä ajatelulla, freistaamalla ja pruuamalla (engelskan *trial and error*). Tämä on praktisen järjen ajattelutapa, sitä eelyttää suuri luottamus omhaan sponthanisheen kieheen. Jolla on itteyttä, sillä on sponthaanista kieltäki. Praktisen järjen käyttö vaatii suurta luottamusta kontekstiohuun ajatteluhun, se on sen perusta.

Sen vastakohta on tuntheeton mutta ymmärretty kieli. Jokhainen joka yrittää käyttää vierasta kieltä niinku engelskaa omhiin tuntheisiin huomaa ette se kieli ei herätä elämyksiä; se on kuolutta kieltä vaikka objektiivisesti »täysin» ymmärretty. Sellaisela kielelä ei voi löytää färiä, avaruutta, syäntä ja intohimoa itessä. Sama on formaalinen kieli, jospa vähän lähempänä arkikieltä.

No, mitäs kouluissa opetetaan? Tärkein metuudi on ette opettaa lapsen jättämähään sen kontekstuaalisen ajattelumailman ja koetun konkreetin mailman ja pyrkiä suoraan konseptimailmhaan missä pystythään miettimhään ylheiselä tavalla. Siihen mailmhaan pääsee helppoin, jos oppii formaalisen kielen joka ei välittömästi liity omhiin tuntheisiin ja jonka vastoin päin ei piäkhään tehä sitä. Päätehtävä kielen opetuksessa on ette opettaa lasta tulehmaan tietoiseks kielen muotopuolesta. Tuskalisella ja pitkälä kouluajajala kläppi alkaa pikku hiljaa hunteeraamhaan kunka hään puhhuu sen eestä ko mistä hään puhhuu: siis työläisen käsitheellinen ajattelutapa muuttuu vähän kertaa muotolisheen suunthaan. Hunteerathan ensin sanoitten muoosta, syntaksista, päätteistä ja niin ees päin ennenku niille tohtii antaa

sisältöä. Alethaan loppujen lopuksi hunteeraamhaan sanoila mutta uhrathan paljon aikaa sanojen muotoon ja vähemin sisältöhön: taulun maalaaminen sinänsä lasketthaan tärkeäksi ja haethaan sellaisia färiä jotka on korkeassa prestiisissä. Aijan olhoon oon viimen opittu kaks eri stryktyyriä, jotka osittain kilvotteleva vallasta. Mutta ko kirjakielen normitten ossaaminen antaa hyviä betyynkiä ja turvalista kariääriä, se saapi kans korkeaman staattyksen ja sponthaani käsitheellinen ajattelutapa ahistethaan yhtä paljon ko kirjakieltä korostethaan: maalathan taulua vierhaila neuvoila. Sellainen ajattelutapa vaatii ette sponthaani-syys katoaa, ei voi olla tietoinen muotolisesta ajattelusta ja samala olla impylysiivinen; net on vastakohat. Basil Bernstein tiesi jo 60-taalissa mitata puhevauhtia ja kertoa ette lukenu luokka miettii enämpi sanojen muoosta: sisältö voi olla sama, mutta välittäminen on staattyksen perusteela. Mutta se mikä tapahtuu ko oppii tämän epäsuoran kielen metudiikan on ette ajattelun luovuus katoaa, ja sponthaani kontakti tuntheisiin ja kokemukshiin on menetetty. Ja ko on dekontekstuaalistettu tapa puhua ja ajatella, on kans menetetty oma itteys.

Kläpit, työläiset ja kirjailijat on eri tasoila elähneet heän ajatukset, mutta formaalinen aattelu menettää luottamuksen omista kotikartanon hunteerinkista ja henkilökohtainen ansvaari luovutethaan opettajalle, kansale ja sille paradigmale joka nykyhetkelä on vallassa. Sitä räknäthään tietheeliseks ajattelutavaks. Sen tunnusmerkki on ylheisesti ja »objektiivisesti» ymmärrettyjä käsitheitä, jotka tillämpathan konkreetisheen koethuun mailmhaan. Jeemestari aattelee ylheisistä mettistä ja mettämies yksityisistä mettistä.

Torniolaakson kirjallisuus ja Alexis Kivi

Ei sole sattuma ette Ruottin Torniolaaksossa ei ole ythhään suomenkielistä ja vain joku harva ruottinkielinen författari ennen 1970-taaliala. Ei yksikhään niistä tullu kuu-

luisaks, ja net ruottinkieliset kirjat ei tulheet keskusteluks kylttyyrisivuilu. Ensimmäinen yleisesti tunnettu författari on Gunnar Kieri (1928–), joka alko 70-taalin alussa kertomaan hänen lapsuuden tuskista ko ei saanu porista tunnekielen suomea koulunkartanolla ja aina vähemin koulusalissa. Niistä kokemuksista tuli pitkä seerie, mutta Kieri ei ole koskhaan kirjottanu suomeks vaikka – eli juuri siksi – kaikki piinaliset tuntheet juotethiin suomen kieheen. Sen näkkee muun muassa siitä ko hän käyttää meän kielen meininkiä jotka sisältävät hänen paljastamattomat tuntheet jotka se ei ole pystyny kääntämähään ruottiks. Mutta eihän kukhaan muukhaan ymmärä muutamia meininkiä suuresta kokonaisuudesta, sillä tavala nekki menettävät sisälön. Hänen ruottin kielen taito oli aluksi kehnola formaalisella tasola ja sponthaniteetti, joka on författarin tärkein lähe ja tunnusmerkki, puuttui täysin. Suomen kielessä oli sanoja, tuntheita ja kokemuksia, mutta ei ollu tietoa kunka kirjottaa ja julkasee mielipitheitä. Ja jos olis ollu, niitä olis halveksittu niin paljon ette kukhaan ei olis halunu paljastaa niitä – parempi oli ette piilottaa koko sen osan ihmisen elämästä ja vastoin päin kieltää ette sellaista taitoa oli tiassa. Ennen ko Kieri osasi kirjottaa ruottiks, hällä oli pakko asua pitkiä aikoja Etelä-Ruottissa ja oppia liittämähään tuntheet ja kokemukset ruottiin ette sponthaninen luovuus saattoi syntyä. Hänen kirjoissa on kuitenkin ihmiset hurjan krouvvisi veistettyjä, niinku kirhveelä hakattu vuoloja ja pirstoja suuresta aihkista. Detaljit ympäristöstä on jo paremin eustettuna. Mutta ihmisten elämykset puuttuvat. Se on viittaus siihen ette Kierilä ei ole vieläkhään laajaa rejisteriä välitöntä ruottin kieltä tuntheelisella tasola, ja se estää voimakhaasti hänen kirjalista kehitystä. Paremin mennee sitte Bengt Pohjasella (1944–), joka oppi suomen kirjakielen raahvaana Stokholmin yniärsiteetissä, kirjotti avhandlinkin ja tuli papiksi ennenko alko författariks. Hän kirjottaa ruottiks ja suomeks ja on korkeasti arvostettu Ruottissa, tänä vuona sai 125 000 kruunun Ivar-Lo-priisin.

Ennen Kieriä ei voinu tulla yhtään för-

fattaria joka oli jättäny kotikujitten triviaaliset probleemit ja pystyi selostamaan koe-tulla konseptisella tasola, koska oli liian vähän ihmisiä jotka olit ittekseen oppinheet lukemhaan ja kirjottamhaan suomeks, heän äitin kieltä. Net jotka opit olit pääasiassa lestadialaisia, jotka piit ette kaikki muu lukeminen paitti raamattua oli turhaalista ajan kulua. Ruottin oppi tuli vasta 60-taalissa laajaks ja alko tunkeutumhaan sponthaniselle tasole. Sillon alko ensimmäiset författarikki syntymhään, mutta ei suomeks, vain ruottiks. Useampia maholisia författaria kärsit analfabeetin tasola ja jäit tavalisheen työelämhään saamatta maholisuutta kehittää omia luovuuden lahjoja.

Suomessa sama histuuria tapahtui rapeasti sata vuotta sitten. Suomen kieltä förtrykathiin joka alala, eikä yhtään kunnan författaria suomen kielessä voinu syntyä ennenku kansa oppi kirjottamhaan. Vaikkapa satoja suuria luovia henkilöitä jäit histuuriaan jättämättä voimakasta jälkeä perhään. Vuosisaan puolivälissä alethiin opettamhaan suomea ja niinku preivi postissa Alexis Kivi saapui kuvvaamhaan suomalaista bunnin elämää, kieltä ja tuntheitten maailmaa. Valitettavasti viishaat herrat keksit »idealisen» oikean suomen kielen ja aloit ahistamhaan ja halveksimhaan buntin selvän järjen ajattelua. Kivi ei saanukhaan hänen alala saman tason seuralaisia mutta opetus kehitti kunnan byrokraattia, jotka osasit »idealista» kieltä ja jotka sinänsä on tärkeät mutta yksin net ei pystyy mihinkhään kirjalisheen suurtyöhön, jos ei ole välittömän kylttyyrin kantajia. Heitten tunnusmerkki ei ole erikoinen luovuuden taito, mutta tunnetun stryktyyrin ja tion kehittäminen ja säilyttäminen. Heän kieli ei ollut kuitenkin tunne-elämän kehittävää mutta »idealisen» maailman ajattelua.

Varianttitten erot on huomattavat Suomessa, mutta ei ole yhtään työläisluokan varianttia joka on lähelä kirjoitetun kielen varieteettiä. Jos on suuri ero puhutun ja kirjoitetun kielen välissä, niin se ero kans määrää minkälainen kirjallisuus on maassa. Se ei ole sattuma ette Rosa Lixsom tyyppin kirjallisuus on nykyaikana Suomessa arvostet-

Opetus

tu. Syy siihen on ette harva ossaa vanhoita murtheita ja nykymurtheet eroavat vieläki huomattavasti kirjakielen stryktyyristä. Liksomin kirjallisuus on nykyajan »Aleksi Kivi» ja on sinänsä reakschuuni niihin normivaatimukshiin. Sen suurempi ero puheen ja kirjakielen välillä, sen suurempi on kans ahistus kirjallisesta luovuudesta. Kirjakieli on se tärkein aukturiteetti jota 10–15 vuoen kouluaijana prantäthään päähään nuorile lapsile. Aukturiteetinormi tulee toiseksi stryktyyriks joka hindraa luovaa ajattelua. Raavas »kläppi» joka yrittää kirjottaa, häätyy koko aijan hunteerata muotopuolta ja kirjoja ei tule kirjetetuks. Ei ole yhtään mainittavaa kirjailijaa joka kirjottaa formaalisella tyyllillä – eikä tule koskhaan tulehmankhaan. Siinä mailmassa ei ole tuntheita mutta kunnioitus ja aukturiteetti.

BIRGER WINSA

Millaista kielentuntemusta tulisi opettaa?

Kukaan ei aseta äidinkielen opetuksen tarpeellisuutta kyseenalaiseksi siinä vaiheessa, kun tavoitteena on luku- ja kirjoitustaidon oppiminen, mutta kun nämä perustaidot on hankittu, alkaakin moni jo ihmetellä, minkä takia pitää opettaa kieltä, jota kaikki jo osaavat. Sekä opettajan että oppilaan motivaation ylläpitämiseksi on ymmärrettävä, että paljon uutta on vielä opittavissa ja tämä uusi on sen verran tarpeellista, että siihen kannattaa paneutua toisissaan.

Jokainen oppii äidinkieltään luonnonmenetelmällä, mutta korrekti yleiskieli ei ole kenenkään äidinkieli. Se on opittava erikseen, eikä ole olemassa mitään muuta paikkaa kuin koulu, jossa yleiskielen perusasiat voidaan tehokkaasti selvittää. Koti tai normaali arkielämä ei ole korrektiin yleiskielen luonnollinen ympäristö. Yhteiskunnassa voi tulla toimeen pelkällä puhe-

kielelläkin, mutta pärjäämistä helpottaa huomattavasti se, että hallitsee normatiivisen yleiskielen suurin piirtein moitteettomasti. Monet ammatit suorastaan edellyttävät tätä. Koulun on oltava portti yhteiskuntaan kielen hallinnan alalla.

Tärkeätä on saada oppilaat tietoisiksi yleiskielen ja kielen muiden varianttien suhteista ja käyttöalueista. Yleiskieli ei ole »oikeaa, parempaa» kuin puhekieli, se on vain erilaista ja sitä käytetään eri paikoissa. Kun pelataan yhdessä, pitää olla yhteiset säännöt. Jokainen voi potkiskella palloa omalla takapihallaan miten haluaa, mutta jos haluaa pelata joukkueessa, pitää noudattaa sääntöjä. Säännöt eivät ole mikään jumalallinen totuus, vaan niistä on sovittu yhteisen edun nimissä. Näin vältetään turhia erimielisyyksiä ja kiistatilanteissa on olemassa kriteerit, joihin vedotaan. Jalkapallootteluissa tarvitaan sääntöjen lisäksi tuomareita, jotka tuntevat säännöt muita perinpohjaisemmin ja osaavat soveltaa niitä todellisiin ongelmatilanteisiin, ettei koko joukkueen tarvitse rynnätä tankkaamaan sääntökirjaa tai käydä selvittämään nyrkein, kuka oli oikeassa. Opettaja on kieliasioissa tuomari, joka tietää, mitä on sovittu ja minä takia.

Arkikieltä ei koulussa tarvitse opettaa, koska sitä oppii muuallakin. Sen sijaan on asiallista ja hyödyllistä tuoda esiin korrektiin yleiskielen ja arkisen puhekielen tärkeimmät erot. Asiaa voi havainnollistaa myös kirjallisuuden avulla. Nykykirjallisuudesta on helppo löytää esimerkkejä laidasta laitaan.

Arkikielen opettamisen asemesta olisi panostettava sellaisiin arkielämäntilanteisiin, joissa jokainen koululainen joskus tulevaisuudessa mitä todennäköisimmin joutuu parhaan kykynsä mukaan käyttämään yleiskieltä. Miten raportoin paikkakunnan lehteen lähiympäristöni saastumisesta? Miten laadin curriculum vitaen stipendianomukseni liitteeksi? Miten kirjoitan työpaikkahakemuksen? Miten puhun työpaikkahaastattelussa? Miten selitän vakuuttavasti kunnanvaltuustolle, että nuorille on saatava kokoontumistiloja ja harrastus-